

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ETNOLOGIJO IN KULTURNO ANTROPOLOGIJO

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA, 2011

VERONIKA ZAVRATNIK

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ETNOLOGIJO IN KULTUNO ANTROPOLOGIJO

VERONIKA ZAVRATNIK

V vsaki pori našega življenja

Muzejske zbirke v Halozah

Diplomsko delo

Študijski program: Etnologija in kulturna antropologija – E

Mentor: doc. dr. Jože Hudales

Ljubljana, 2011

Izjava o avtorstvu

Izjavljam, da je diplomsko delo v celoti moje avtorsko delo in da so uporabljeni viri in literatura korektno navedeni.

Ljubljana, 21. avgusta 2011

Veronika Zavratnik

IZVLEČEK

V vsaki pori našega življenja: Muzejske zbirke v Halozah

Naloga obravnava področje etnološke muzeologije na lokalni ravni. Tematsko je razdeljena na štiri dele: teoretičnega, kjer opredelim strokovne termine, ki jih uporabljam tekom naloge, razvoj muzeologije in aktualne muzeološke smernice; praktičnega, kjer natančneje opredelim usmerjenost in delovanje petih obravnavanih zbirk na področju Haloz; primerjalnega, kjer podam krajšo primerjavo zbirk glede na različne komponente, ki jih določajo in zaključni del v katerem v razmislek predajam idejo ekomuzeja.

Ključne besede: Haloze, kulturna dediščina, muzej, identifikacija, muzeologija, ekomuzej.

ABSTRACT

Heritage in every pore of our lives: Museum collections in Haloze

The thesis discusses the area of ethnological museology at the local level. The theme is divided into four parts: theoretical, where I define professional terms which are being used throughout the thesis, the development of museology and current museological guidelines; practical, which further specifies the orientation and operation of the discussed five collections in Haloze; comparative, where I make a brief comparison between collections according to various components that define them and the final part where I suggest the idea of an ecomuseum.

Key words: Haloze, cultural heritage, museum, identification, museology, ecomuseum.

KAZALO

IZVLEČEK.....	3
ABSTRACT	3
KAZALO.....	4
1. UVOD.....	6
1.1 Tematski okvir	6
1.2 Metodološki pristopi	7
1.3 Določitev geografskih okvirjev	8
2. TEORETSKI OKVIRI	9
2.1 Opredelitev osnovnih terminov.....	9
2.2 Teoretski premiki v muzeologiji.....	11
2.3 Lokalne muzejske zbirke	13
3. GIBALO KRAJEVNEGA RAZVOJA? NEKATERE LOKALNE ZBIRKE V HALOZAH.....	14
3.1 Vukova domačija, Dobrina 11, Žetale	15
3.1.1 Zgodovina, prizadevanja in pričetek restavratorskih del.....	15
3.1.2 Ustanovitev muzeja in razlogi	16
3.1.3 Vključevanje v družbeno življenje kraja	17
3.1.4 Vzdrževanje muzeja in načrti za prihodnost.....	18
3.1.5 Analiza.....	18
3.2 Vinogradništvo in peka kruha, Pristava 40a, Cirkulane	22
3.2.1 Zgodovina, prizadevanja in pričetek del.....	22
3.2.2 Ustanovitev zbirke in razlogi.....	23
3.2.3 Vključevanje v družbeno življenje kraja	23
3.2.4 Vzdrževanje zbirke in načrti za prihodnost	25
3.2.5 Analiza.....	25
3.3 Pustne maske, Vareja 12, Videm	27
3.3.1 Zgodovina, prizadevanja in pričetek del.....	27
3.3.2 Ustanovitev zbirke in razlogi.....	28
3.3.3 Vključevanje v družbeno življenje kraja	28
3.3.4 Vzdrževanje zbirke in načrti za prihodnost	29
3.3.5 Analiza.....	29

3.4	Etnološka zbirka Dravci; Od zrna do kruha, Dravci 4, Videm.....	32
3.4.1	Zgodovina, prizadevanja in pričetek del.....	32
3.4.2	Ustanovitev zbirke in razlogi.....	32
3.4.3	Vključevanje v družbeno življenje kraja.....	33
3.4.4	Vzdrževanje zbirke in načrti za prihodnost.....	34
3.4.5	Analiza.....	34
3.5	Etnografski muzej v Veliki Varnici, Velika Varnica 105, Videm.....	36
3.5.1	Zgodovina, prizadevanja in pričetek del.....	36
3.5.2	Ustanovitev muzeja in razlogi.....	36
3.5.3	Vključevanje v družbeno življenje kraja.....	37
3.5.4	Vzdrževanje muzeja in načrti za prihodnost.....	38
3.5.5	Analiza.....	38
4.	PRIMERJAVA OBRAVNAVANIH MUZEJEV IN ZBIRK.....	41
5.	KAJ PA PRIHODNOST HALOŠKIH MUZEJEV?.....	43
6.	ZAKLJUČEK.....	45
	VIRI IN LITERATURA.....	49
	Internetni vir.....	51
	Drugi vir.....	51
	Seznam sogovornikov.....	51

1. UVOD

1.1 Tematski okvir

Etnologija in kulturna antropologija raztezata domene svojega strokovnega delovanja na mnoga področja človekovega življenja. V pričujočem delu se ne omejujem na širok spekter področij, temveč glaven poudarek namenjam etnološki muzeologiji in njeni vlogi v lokalnih etnoloških zbirkah ter vplivu le-teh na oblikovanje lokalne identitete. Tako se sprva osredotočim na teoretske okvire, ki so se izoblikovali skozi desetletja muzejskega delovanja in so v zadnjih nekaj letih doživeli temeljite spremembe, ter na upoštevanje le-teh v sklopu obravnavanih zbirk, nato pa na podlagi terenskega dela poskušam sklepati o vlogi omenjenih zbirk v krajevnem okolišu in, v kolikor se aktivno udeležujejo, tudi v širšem družbenem krogu, o njihovi vlogi v širši družbi.

Lokalne zbirke in muzeji so lahko za turistično promocijo in razvoj lokalne skupnosti izrednega pomena, kajti »turizem potrebuje ciljne destinacije in muzeji so glavna privlačnost« (Kirshenblatt-Gimblett 1998: 132). Že pred začetkom terenskega dela sem bila seznanjena s številčnostjo manjših zbirk na področju Haloz¹ in prav to me je spodbudilo k raziskovalnemu delu, ki bi mi približalo celostno sliko njihovega družbenega življenja. Menila sem, da se zbirke in muzeji različno intenzivno vključujejo v družbeno življenje skupnosti ter da je ta intenzivnost odvisna tako od prvotnih pobudnikov za ustanovitev zbirke (bodisi so to bili posamezniki, društva, večje lokalne skupine) kot tudi od interesov sedanjih vodilnih. Pričakovala sem, da je večina obravnavanih zbirk nastala na pobudo posameznikov, ki so imeli v lasti večje število starejših predmetov, da niso bile postavljene ob pomoči strokovne pomoči, da predmeti niso strokovno popisani in ocenjeni ter da so zbirke v dokaj neurejenem stanju. Prav tako sem predvidevala, da jim v sklopu krajevnih skupnosti ni namenjeno vidnejše mesto in da se na lokalnem nivoju ne dogaja veliko število prireditev, ki bi jih vključevali v svoje dogajanje. Sklepala sem, da imajo globlji, identifikacijski pomen le za lastnike oziroma skrbnike (to so društva) ter da jih ostali krajanje ne dojemajo kot sestavni del lokalne identitete. Domnevala sem tudi, da so tematike, ki so predstavljene v muzejih, izbrane naključno in da ne sestavljajo zaključenih celot ter da so zbirke sestavljene iz delov različnih tematskih sklopov, ki so bili v muzejski

¹ Muzejskih zbirk, ki si jih v Halozah lahko ogledajo turisti, je po besedah Jerneja Golca iz Poslovnega centra Halo deset.

kontekst postavljeni zgolj na podlagi nostalgичnega odnosa do preteklosti. Sklepala sem, da so zbirkam oziroma muzejem namenjena samostojna poslopja, katerih bistveni namen je gostitev zbirke, ter da se razstavni prostor pojavlja v obliki obnovljenih cimpranih hiš oziroma preš. Glede na zgodovinsko ozadje haloškega gričevja, sem pričakovala tudi vključenost velikega števila vinogradniških pripomočkov, prav tako pa tudi večje število pripomočkov za obdelovanje polj. Časovno gledano sem v zbirkah pričakovala predmete, ki so bili tod v uporabi vse do druge svetovne vojne (in še kratek čas po tem) in so percipirani kot demonstratorji starega načina življenja. Tako sem predvidevala tudi, da je večina zbirk nastala v obdobju po letu 1945, predvsem pa v zadnjih dvajsetih letih, v času, ko se je Slovenija osamosvojila.

1.2 Metodološki pristopi

Delo je potekalo na dveh nivojih; teoretičnem in praktičnem. Že pred opredelitvijo natančnejše tematike, sem na spletu poiskala dosegljivo literaturo, ki mi je pomagala pri začetnih usmeritvah za nadaljnje delo. Na tem mestu sem večino podatkov pridobila s pomočjo tujejezičnega mrežnika JStor, nekatere pa tudi s pomočjo spletno dosegljivih publikacij. Večina strokovne literature mi je bila dosegljiva le v knjižnici Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo. Šele postavitev trdnih teoretskih okvirjev mi je omogočala nadaljevanje na naslednjem nivoju – pri terenskem delu.

Terensko delo je potekalo na petih različnih lokacijah in je zadevalo ogled muzejske zbirke in okolice ter pogovor z osebo, ki je bila bodisi lastnik/ca zbirke bodisi predsednik/ca društva pod okriljem katerega zbirka deluje. Med ogledom sem poskušala zabeležiti čim več informacij, ki jih gledalcu posreduje zbirka; tako so nastale tudi (terenske) skice razstavnih prostorov. Pogovori s sogovorniki so potekali v obliki polstrukturiranih intervjujev, ki jih nisem posnela s snemalnikom zvoka, kajti okoliščine pogovorov so bile nepredvidljive in bi me tovrstno opravilo pri učinkovitosti le oviralo, po vsej verjetnosti pa tudi ločljivost zvoka ne bi bila primerna. Prav tako sem zbirke fotografirala; v primeru, da so bile slednje postavljene v okviru društva ali kakršnekoli druge dejavnosti (na primer turistične kmetije), prilagam tudi fotografije preostalega dela objekta oziroma pripadajoče zunanosti.

Polstrukturirane intervjuje sem sestavila ob pomoči Etnološke topografije slovenskega etničnega ozemlja: Vprašalnice, knjiga številka sedem, ki vsebuje tematske sklope, ki se nanašajo na prebivalstvo, krajevno skupnost, medkrajevne odnose idr. Vprašanja so bila zasnovana tako, da sem pridobila tako statistične (na primer podatke o številu obiskovalcev, o številu članov društva ipd.) kot tudi druge podatke (na primer kdo vzdržuje razstavne predmete in okolico razstavnega prostora, ali je bila ob postavljanju prisotna strokovno podkovaná oseba ipd.).

1.3 Določitev geografskih okvirjev

Vseh pet obravnavanih zbirk je lociranih na področju Haloz. Tri izmed njih so registrirane v isti občini (občini Videm), preostali dve pa vsaka v eni izmed sosednjih občin (v občinah Žetale in Cirkulane).

Haloze so gričevje ležeče v severovzhodnem delu Slovenije. Dolge so 31 in široke med 6 in 10 kilometrov. (Jerenc 2001: 3) Območje se v ožjem smislu deli še na manjše kategorije. Poimenovanja sicer niso skladna, vendar v literaturi in med ljudmi prevladuje delitev ne Vinorodne in Gozdnate Haloze. Glede na geografske danosti se v Halozah ni nikoli razvil center, ki bi povezoval celotno območje, niti se ni razvilo naselje, ki bi prevzelo vlogo povezovalca bližnjih naselij. (Bračič 1967: 72) Posledica geografske ločenosti posameznih predelov je tudi nastanek več manjših zbirk, ki predstavljajo haloško življenje in ne postavitev večje zbirke, ki bi s svojo tematiko zajela življenje Haložanov v celotnih Halozah.

V preteklosti so bile Haloze, kot nakazuje že eno izmed poimenovanj Vzhodnih Haloz, v največji meri zaznamovane z vinogradništvom, v nekoliko manjšem obsegu pa tudi z ostalimi gospodarskimi panogami (na primer ukvarjanje s poljedelstvom, živinorejo, gozdarstvom, vendar v okviru samooskrbnega kmetijstva). Ker je bilo fokusno območje skozi zgodovino večinoma na periferiji bodisi sakralnih bodisi posvetnih tvorb, ki jim je pripadalo (na primer skrajni zahod Pribinove Panonije, skrajni vzhod Oglejskega patriarhata) (Bračič 1967: 55), in ker so temu botrovale tudi za življenje dokaj neugodne življenjske razmere, sta Haloze zaznamovala počasnejši razvoj in revščina. Tako so, na primer na tem področju lesene stavbe, prevladovala še po drugi svetovni vojni (Deu 2001:

142). Tako ni nesmiselno domnevati, da se je veliko število 'ostankov preteklosti' na tem območju ohranilo ravno iz teh razlogov.

2. TEORETSKI OKVIRI

2.1 Opredelitev osnovnih terminov

Preden se pripoved o razmerjih med krajevno skupnostjo, posameznikom in dediščino prične pripovedovati, je potrebno postaviti teoretske okvirje, ki razplet vodijo v določeno smer in ne dopuščajo zelo raznolikih interpretacij zapisanega. Tako že v začetku navajam definicije temeljnih strokovnih izrazov, ki jih uporabljam v nadaljevanju naloge in kot so jih razložili različni avtorji, pri tem pa se opiram na delo Jožeta Hudalesa *'Slovenski muzeji in etnologija: Od kabinetov čudes do muzejev 21. stoletja'* (2008), ki kot prvi celoviti pregled muzejstva na Slovenskem povzema tudi razmišljanja različnih avtorjev v različnih obdobjih.

Definicija muzeologije se je v zadnjih letih razširila tudi na nekatera področja, ki pred tem niso bila predmet njene obravnave. Najpreprostejša definicija predlaga, da je to »proučevanje muzejev, njihove zgodovine in osnovnih principov, različnih smeri, ki so se tekom časa ustanovljale in razvijale, njihovih javnih in notranjih strategij, njihove izobraževalne ali družbene vloge« (Vergo 1989: 1). V širšem smislu pa disciplina danes zajema tudi občinstvo – obiskovalce, znanstvenike in strokovnjake, otroke, ljubitelje umetnosti idr., za katerega so naporji zaposlenih usmerjeni. (n.d.: 1)

Etnološka muzeologija, kot specializirana veja etnologije na področju muzeologije (Baš 2004: 120), ni veda o predmetih predstavljenih v etnoloških zbirkah ter muzejih, temveč veda »o razmerjih med ljudmi in predmeti ter njihovih odnosih do dediščine, njenega varovanja, raziskovanja, komuniciranja in razvoja« (tako Gačnik v Hudales 2008: 15 in Gačnik 2003: 11).

Opredelitve muzeja so množične in so se skozi čas precej spreminjale, novejšje pa se razlikujejo predvsem po poskusih ločiti muzeje in druge muzejske institucije (to so na

primer arhivi, knjižnice ipd.). Navajam definicijo, ki jo je leta 1979 sprejel in nato leta 1989 še dopolnil Mednarodni muzejski svet (ICOM; International Council of Museum):

»Muzej je za javnost odprta, nepridobitna, stalna ustanova v službi družbe in njenega razvoja, ki zaradi preučevanja, vzgoje in razvedrila pridobiva (zbira) materialne dokaze o ljudeh in njihovem okolju, jih hrani in raziskuje, o njih posreduje informacije in jih razstavlja.« (vse po Hudales 2008: 12)²

Ker se v sklopu terenskega dela velikokrat srečujem tudi z izrazom (etnološka) muzejska zbirka, navajam tudi definicijo slednje, kot jo navaja *Slovenski etnološki leksikon* (Baš [2004] 2011);

Muzejska zbirka, zbrani, shranjeni, tematsko, kronološko, krajevno ali drugače urejeni in razstavljeni predmeti oz. materialna pričevanja o gmotni, družb. in duhovni kulturi.³

Muzejski predmeti, ki so osnovni del muzeja ali muzejske zbirke, so bili sredi dvajsetega stoletja poimenovani s terminom *muzealija*. Stransky ga je definiral takole:

»*Muzejski predmet* je tisti predmet, ki so ga ločili od njegovega prvotnega okolja in prenesli v novo muzejsko stvarnost z namenom, da bi dokumentirali tisto stvarnost, iz katere je bil izločen. Muzejski predmet v muzeju ni predmet kar tako. Je izbran, klasificiran, konzerviran in dokumentiran predmet, ki kot tak postane raziskovalni vir ali eksponat na razstavi.« (tako Stransky v Hudales 2008: 13)

V odnosu muzejskega predmeta do muzeja kot institucije je potrebno upoštevati večplastnost njegove uporabe, saj nam lahko služi kot vir ali kot medij. V tem smislu je na primer etnološki muzejski predmet lahko »etnološki vir in nosilec etnoloških informacij«, zlasti tistih, ki poročajo o načinu življenja in odnosu ljudi do predmetov in dediščine. (Hudales 2008: 14)

² Nanašajoč se na ICOM-ov statut, sprejet na 21. generalni skupščini na Dunaju leta 2007, se definicija glasi: »A museum is a no-profit, permanent institution in the service of the society and its development, open to the public, which acquires, conserves, researches, communicates and exhibits the tangible and intangible heritage of humanity and its environment for the purposes of education, study and enjoyment.« (*Museum Definition* <<http://icom.museum/who-we-are/the-vision/museum-definition.html>>)

³ Na tem mestu navajam tudi definicijo muzeja, kot je zapisana v *Slovenskem etnološkem leksikonu*; *muzêj*, ustanova, ki zbira, hrani, raziskuje in razstavlja gmotna pričevanja o oblikah kulture in načinih življenja oz. kult. in naravno dediščino. (n.d. 344)

V nadaljevanju naloge je prav tako velikokrat uporabljen termin *identifikacija*, ki ga uporabljam v smislu, kot ga je v povezavi dediščine in identitete opredelil Hall; to je »prepoznavanje nekaterih skupnih izvirov (»*origin*«) ali skupnih značilnosti, posebnosti, ki so skupne posameznikom ali skupinam«. (tako Hall v Davis 2011: 31)

2.2 Teoretski premiki v muzeologiji

Svetovni in slovenski muzeološki trendi so se tekom časa razvijali in preusmerjali del pozornosti tudi na nova področja. Skozi antične *museione*, srednjeveške cerkvene zbirke, renesančne kabinete čudes,⁴ baročne muzejske zbirke, (prve) javne muzeje v razsvetljenstvu, »zlato dobo muzejev« (Hudales 2008: 101) v devetnajstem stoletju, do »muzejske revolucije« (tako van Mensch v Hudales 2008: 147) v dvajsetem stoletju, so se razvili v institucije kot jih poznamo danes. V tem podpoglavju se želim osredotočiti predvsem na spremembe, ki so njihov razvoj zaznamovale v dvajsetem in začetku enaindvajsetega stoletja.

»Prva muzejska revolucija«, kakor jo je imenoval van Mensch, ne prelomu iz devetnajstega v dvajseto stoletje, je pomenila spremembo v tej smeri, da je izobraževalna vloga muzeja pretehtala nad vzgojno. Še vedno pa je skozi prvo polovico dvajsetega stoletja ostalo v veljavi, da naj se muzeologija ukvarja predvsem s pojavom zbiranja in muzejskimi predmeti. Prva polovica tega stoletja je prinesla tudi »muzejski boom« (Hudales 2008: 148), prav tako pa je v tem obdobju značilen tudi velik vpliv ideologizacije države, kar je posledično preneslo težišče na poudarjeno »komunikacijsko vlogo predmeta« (Hudales 2010: 33). Sledila je tudi sprememba v oblikovanju razstavnega prostora; muzeji so se iz stavbnih palač preseljevali v stavbe z bolj nevtralno zunanostjo in notranostjo. (vse po Hudales 2008: 147- 152)

Še pomembnejši vpliv na izgled in delovanje sodobnih muzejev je imela druga polovica dvajsetega stoletja, ki je v znamenju »druge muzejske revolucije« (zlasti med 1960 in 1980) (tako van Mensch v Hudales: 196), prinesla tako imenovano *novo muzeologijo*.⁵

⁴ Tudi *cabinet of curiosities*, *Wunderkammer*, *Kunstammer* idr. (Hudales 2008: 34)

⁵ O usmeritvah nove muzeologije glej tudi Walsh 1992; Kirshenblatt- Gimblet 1998; Vergo, ed., 1992; MacDonald, ur., 2006.

Delovanje muzeologije se je preusmerilo tudi v razvoj družbe, zavzemalo se je, da bi posamezniki in skupnosti sami poskrbeli za svojo dediščino. V sklopu teh prizadevanj so se pojavili tudi »odprti muzeji« (Hudales 2008: 197) ali muzeji na prostem. V sedemdesetih je še posebej priljubljena postala posebna oblika tovrstnega muzeja – ekomuzej, za katerega je značilen »koncept celovite skrbi za dediščino, ki je poleg zbiranja, varovanja, hranjenja in predstavljanja muzejskih predmetov obsegal še precej več, saj /.../ je postajal način življenja, raziskovanja in ravnanja. Ekomuzej je začel služiti človeku, kot je prej služil predmetu.« (n.d.: 205) V splošnem pa so muzeji v kontekstu sprememb, ki jih je prinesla nova muzeologija, povečevali število in načine komunikacij s publiko, povečalo se je oglaševanje v obliki brošur, katalogov ipd., pripravljali so izobraževanja, delavnice. Pojavili sta se dve novi vrsti razstav, in sicer *block-busterji* in *interaktivne razstave*. Prve so ciljale na vsebinski holizem, druge na aktivno sodelovanje publike.⁶ Vse pomembnejši je postajal prijazen sprejem obiskovalcev različnih kategorij (tudi npr. hendikepiranih). Vse bolj pomembno skratka postaja zadovoljevanje potreb muzejske publike, povečuje se dodatna muzejska ponudba (to so muzejske trgovine, kavarne, izobraževanja idr.), uvaja se uporaba novih tehnologij (avdiovizualne tehnike, računalništvo). (vse po Hudales 2008: 197- 208)

Kakšni so trendi za enaindvajseto stoletje? Smernice nove muzeologije poudarjajo obračanje k publiko, ki ne sme predstavljati le obiskovalcev, temveč tudi soustvarjalce razstav. Tako so v ospredje stopile težnje po popularizaciji muzejev in pritegnitvi novih kategorij obiskovalcev, kar pa njuno zahteva tudi nove strokovne kadre. Vse pomembnejši postajajo managerji, ekonomisti, informatiki in drugi, ki lahko s skupnimi močmi pokrijejo vse potrebe novodobnega muzejskega obsega. Vsekakor pa je v upravljanje muzejev potrebno vključiti tudi veliko mero muzeološkega znanja.

V slovenski muzeološki praksi se je *stara muzejska praksa*, povezana z estetiko, obdržala vse do osemdesetih let. V devetdesetih je bil evidentiran porast privatnih etnoloških zbirk. (po Hudales 2007)

⁶ Več o tem v Hudales 2008: 199–200.

2.3 Lokalne muzejske zbirke

»Muzeji so postali globalni simboli današnjega sveta, skozi katerega se reprezentira status ter izražajo lokalne in regionalne skupnosti.« (tako Macdonald v Hudales 2008: 238)

Skupnosti in muzeji se velikokrat omenjajo v skupnem kontekstu. V specifičnem primeru se ne želim osredotočati na katero koli vrsto skupnosti, temveč na vse tiste, ki svojo *zamišljeno skupnost*⁷ identificirajo na podlagi prostorske pripadnosti, povezanosti. (po Crooke 2006: 172- 173) V dvajsetem stoletju je pomembnost vloge tovrstnih manjših, lokalnih muzejev v družbi narasla. Na nekaterih mestih so slednji celo označeni za idealno muzejsko obliko. Prav tako se spodbuja, da pokažejo celotno zgodovino skupnosti, ki jo zastopajo, na katero mora le-ta biti ponosna, saj je edinstvena in je lahko gibal lokalnega, morebiti tudi regionalnega razvoja. (vse po Hudales 2008: 246- 247)

Če povzamem Tanjo Roženberger Šega, lahko »ustanavljanje lokalnih muzejev /.../ razumemo kot odraz prebujenega zgodovinskega spomina, ki krepi zavest o značilnostih posameznih lokalnih področij in s tem oblikuje zavest lokalne pripadnosti.« (Roženberger Šega 2010: 46) Zavedanje preteklosti je torej ena izmed ključnih komponent tvorjenja identitete. (tako Lowenthal v Dickenson 1994: 221) Kljub vsemu pa je za njihovo preživetje bistvenega pomena, da jih pripadniki skupnosti vidijo in čutijo kot del družbe, sicer ne bodo obstali; manjši muzeji so namreč veliko bolj odvisni od želja in predstav o dediščini kakor večji, nacionalni muzeji. (tako Hooper- Greenhill v Miklavčič- Brezigar: 170 in Hudales 2008: 248) Dolgotrajnost in uspešnost lokalnih muzejev torej na nek način odraža povezano skupnost, ki je zavedna bogastva, ki leži v njeni preteklosti.

Pomembnost ustanavljanja lokalnih muzejev in zbirk se utemeljuje na podlagi spominjanja preteklosti. S sklicevanjem na preteklost skupnost »potrjuje svoj obstoj in vsebino tega, kar povezuje njene člane v skupnost« (Starec 2010: 113). Slednji tako niso le prostori za ohranjanje zgodovinskih artefaktov, temveč povezovalni element lokalne identitete in (potencialno bodoče) gibal krajevnega razvoja.

⁷ Za nadaljnje branje o zamišljenih skupnostih glej Anderson, Benedict, *Imagined Communities*. Verso, London, New York 1995.

3. GIBALO KRAJEVNEGA RAZVOJA? NEKATERE LOKALNE ZBIRKE V HALOZAH

Zbirke, ki sem jih izbrala za obravnavo, so bile izbrane po geografskih kriterijih. Preden sem se lotila terenskega dela, sem namreč poskušala kontaktirati večino odgovornih iz vseh desetih zbirk, ki si jih v Halozah lahko ogledajo turisti. Stik z odgovornimi za tiste zbirke, ki ležijo na domačem terenu – to je v občini Videm, sem vzpostavila preko telefonskih povezav, saj sem s slednjimi že bila v osebem stiku, s tistimi, katerih lastniki oziroma skrbniki mi niso (bili) osebno poznani, pa preko elektronske pošte. Požeti odziv je bil dober; pozitivne odgovore odgovornih sem dobila s strani petih zbirk: Etnološka zbirka Dravci: Od zrna do kruha, ki v sklopu turistične kmetije Korpič deluje v Dravcih; Vukova domačija, ki v sklopu Turističnega društva Žetale deluje v Dobrini; Etnografski muzej v Veliki Varnici, ki v sklopu Etnografskega društva Haloze deluje v Veliki Varnici; Pustne Maske v Vareji, ki v sklopu Športnega društva As in Društva korantov Demoni deluje v Vareji; Vinogradništvo in peka kruha, ki v sklopu športno-rekreacijskega centra »Šumica« deluje v Pristavi. Prve tri izmed navedenih so po podatkih Jerneja Golca med najbolj obiskanimi izmed vseh desetih zbirk na tem področju. Kot predmete svoje obravnave sem ob navedenih želela vključiti še nekatere druge muzejske zbirke, s strani katerih pa vse do danes še nisem dobila odgovora. Še posebej sem, kot edinstven primer na tem področju, želela vključiti Etnografski muzej na prostem, ki je bil pod okriljem Turističnega društva Podlehnik postavljen pred dvema letoma. Kontakt sem poskušala vzpostaviti tudi z vodilnimi v Muzeju volne in gobelinov v Majšperku, kjer tudi nisem dobila odgovora. Izven obravnave naloge so tudi nekatere zbirke, ki ležijo na območju občine Videm, vendar izven geografske enote Haloze. Takšni sta na primer Noša v Pobrežju in okolici v drugi polovici 19. stoletja, ki deluje pod okriljem Folklornega društva Pobrežje in Etnografski muzej Tržec, ki deluje v sklopu Etnografskega društva Tržec.

3.1 Vukova domačija, Dobrina 11, Žetale

Slika 1: Vukova domačija z okolico, Dobrina, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavrtnik

3.1.1 Zgodovina, prizadevanja in pričetek restavratorskih del

Vukova domačija sodi med ene izmed turističnih znamenitosti Občine Žetale. Nastanek vrhkletne, lesene, *cimprane* hiše z ognjiščno kuhinjo in sobo s krušno pečjo datira nekje v osemdesetih letih devetnajstega stoletja. Sama zasnova notranjosti objekta ni tipično haloška,⁸ kar priča o njenih prvotnih lastnikih, ki naj bi bili bogati meščani iz Ptuja ali Maribora in naj bi vikend na podeželju postavili zavoľjo zdravljenja svojega bolnega otroka. Hišo je od njih kupil Blaž Horvat, katerega potomci so bivali v njej do konca dvajsetega stoletja, nato pa je po smrti zadnjega prebivalca, vaškega rokodelca Vuka (ki ji je 'posodil' tudi ime), prešla v občinsko last.

Prva prizadevanja za ohranitev in zaščito Vukove domačije so prišla s strani Stanka Skledarja, mojega terenskega sogovornika, upokojenega muzejskega kustosa in predsednika Turističnega društva Žetale. Okrog leta 2000 je opazil propadajočo in zaraslo hišo, ki je bila tedaj v že dokaj slabem stanju. Prvi premiki, ki so nakazovali pozitiven

⁸ Hiše v tem delu Haloz so bile velikokrat zasnovane po naslednji strukturi: veža s črno kuhinjo, manjši prostor namenjen spanju – hiška na desni strani, večji prostor v katerem je bila krušna peč in je bil namenjen druženju in pogostitvam – hiša na levi strani. (Sedej 1976: 54)

odziv na njegove pobude, so se pokazali kmalu za tem; leta 2002 je v sodelovanju s še tremi sokraji, Letalskim društvom Žetale in finančno podporo občine Žetale⁹ organiziral 'reševalno akcijo' in so objekt s ponjavami zaščitili pred neugodnimi vremenskimi vplivi. Obnova hiše se je nato začela leta 2005, dokončana pa je bila leta 2007, ko so jo desetega aprila otvorili in jo je občina predala v skrbstvo Turističnega društva Žetale. Veliko večino sredstev za obnovo so pridobili na evropskem razpisu v programu čezmejnega sodelovanja s Hrvaško – INTERREG, kjer bi naj pridobili kar triintrideset tisoč evrov.¹⁰

3.1.2 Ustanovitev muzeja in razlogi¹¹

Kakor je bilo že omenjeno, je bil pobudnik za obnovo domačije sedanji predsednik TD Žetale, Stanko Skledar. Ob otvoritvi domačije, leta 2007, je bila ta opremljena z nekaj originalne opreme, društvo pa je, pod vodstvom predsednika, zbirko dopolnjevalo. Snovalec in postavljaev razstave je bil kar Stanko Skledar – muzejski kustos, predmeti pa so bili tudi popisani s strani Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož.

Pobude, na podlagi katerih je bil nato zasnovan muzej, temeljijo na Skledarjevi percepciji kulturne dediščine, ohranjanje katere je po njegovem mnenju za lokalno skupnost nujno. Namen restavratorskih del in postavitve zbirke na Vukovi domačiji ni bil zgolj ohranjanje artefaktov preteklosti, temveč muzejsko zbirko umestiti v širši, lokalni kontekst, kar je za obstoj manjšega, lokalnega muzeja nujno, saj je tovrstnih in podobnih zbirk v okolici in širšem regionalnem prostoru veliko.

Pomembna prelomnica v začetnih prizadevanjih je zagotovo županova podpora Skledarjevih prizadevanj. V kolikor je njegova podpora bila projektu v pomoč, je bilo začetno nestrinjanje oziroma neodobravanje delovanja s strani krajanov nekoliko neprijetno. Nestrinjanje je kmalu preraslo v sodelovanje in tudi s pomočjo krajanov je zbirka v notranjosti domačije danes na ogled v obsegu kakršnega je dosegla. Danes zbirka celostno predstavlja način življenja izza časa, ko je bila hiša še naseljena- prva polovica dvajsetega stoletja. V zbirko so vključeni tudi nekateri predmeti nekoliko mlajšega nastanka; kot so na primer porcelanasti krožniki, žlice ipd.

⁹ Podatki so povzeti po dokumentacijskem gradivu Turističnega društva Žetale.

¹⁰ Podatki so povzeti po dokumentacijskem gradivu Turističnega društva Žetale.

¹¹ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebem pogovoru s Stankom Skledarjem.

3.1.3 Vključevanje v družbeno življenje kraja¹²

Vukova domačija ni deležna samostojne promocije, v veliki večini se oglašuje v sklopu TD Žetale ali Pohodne ekološke poti (PEP). Zloženske, ki predstavljajo domačijo, so razdeljene na različnih lokacijah; na primer Turistično informacijski center Ptuj (TIC Ptuj), v Hotelu Mitra na Ptuj, na sedežu poslovnega centra Halo v Cirkulanah. Ob občinskem prazniku ima muzej dan odprtih vrat in nudi prost vstop vsem, ki bi si zbirko želeli ogledati, vendar je bil obisk v letih od odprtja zelo nizek – muzej so v štirih letih na dan odprtih vrat obiskali le trije obiskovalci. Popularizacija muzeja se poskuša doseči tudi z nekaterimi dejavnostmi, ki se odvijajo v njegovem sklopu; zaenkrat so to vsakoletne mladinske delavnice in delavnice mladinske skupine. Premiki se kažejo v razmišljanjih o vodenju krajših literarnih večerov¹³ v sklopu muzeja pa tudi v razmišljanjih lokalnih vinogradnikov, da bi v muzejski kleti odprli prodajno mesto za svoje vinarske izdelke. Sicer pa je zbirka kar dobro vključena v dogajanje na občinski ravni, saj si zbirko ogledajo politične delegacije, ki gostujejo v Žetalah, v notranjosti pa je v času volitev tudi volilno mesto. Po ocenah naj bi letno muzej obiskalo nekaj sto obiskovalcev. Lansko leto so zabeležili visok obisk, saj si je zbirko ogledalo približno petsto ljudi.

Ugodna za muzej je lega začetne in končne točke PEP v neposredni bližini domačije. Pot je bila ena izmed prvih pohodnih poti v Halozah, tako da je med okoliškimi prebivalci že kar precej poznana in zato tudi precej obiskana.¹⁴

Kljub postopni integraciji v podobo Žetal, Vukova domačija še ni vključena v proces lokalne identifikacije Žetalancev. Starejša in srednja generacija sicer sodelujeta pri zbiranju razstavnih predmetov, mladi pa domačije še ne vidijo kot pomembne za razvoj kraja.

¹² Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebem pogovoru s Stankom Skledarjem.

¹³ Problematika izvajanja tovrstnih aktivnosti v sklopu muzeja se kaže v prostorski omejenosti bodisi znotraj ali zunaj muzejskih sten.

¹⁴ Na tem mestu je pomembno omeniti, da je Pohodno ekološko pot trasiral in označil Stanko Skledar.

3.1.4 Vzdrževanje muzeja in načrti za prihodnost¹⁵

Vzdrževanje obstoječega stanja muzejskega objekta in tudi zbirke je v rokah TD Žetale. Objekt je bil obnovljen šele nedavno, tako da večjih vzdrževalnih del še ni potrebno opravljati. Delno so preuredili okolico domačije, saj so ob njen levi bok postavili vrt, kakršen je tam stal še za časa, ko je bila naseljena.

V prihodnosti želi TD predvsem povečati število dogodkov, ki bodo povezani z domačijo.

3.1.5 Analiza

Muzejska zbirka je predstavljena v okolju, na katerega se kontekstualno navezuje – Vukova domačija je dejansko prostor, kjer so še pred nekaj desetletji muzealije imele uporabno vrednost. Predmeti niso 'zamrznjeni' v času, saj je v zbirko vključenih tudi nekaj predmetov mlajšega nastanka, kot so na primer porcelanasti krožniki ali jedilni pribor. Razteza se v dveh razstavnih prostorih; tako ob vstopu v poslopje vstopimo v vežo s kuriščem. Tu so razstavljene še žrmlje in sklednik s posodo. Iz veže vodijo stopnice na podstrešje. Drugi razstavni prostor je tako imenovana *hiša*, to je bivalni prostor s krušno pečjo, mizo, klopmi in stoli, posteljo, šivalnim strojem, omaro in najstarejšim muzejskim predmetom – bogovim kotom. Na mizi so razstavljene še jedilni pribor in Sveto pismo, na krušni peči pa še nekatere izmed posod za kuho in petrolejka. Razstava je postavljena smiselno, saj so predmeti predstavljeni v prostorih, kjer so se uporabljali. Skozi celotno postavitev zbirke so upoštevana pravila estetike.

¹⁵ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebnem pogovoru s Stankom Skledarjem.

Slika 2: Žrnj s kuriščem v ozadju (razstavni prostor: veža s kuriščem), Dobrina, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 3: Sklednik (razstavni prostor: veža s kuriščem), Dobrina, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 4: Krušna peč (razstavni prostor: hiša), Dobrina, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 5: Jedilni kot z bogovim kotom (razstavni prostor: hiša), Dobrina, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavrtnik.

Ciljna skupina obiskovalcev ni specifična, saj tako celovit prikaz načina življenja, kakor ga podaja Vukova domačija, cilja na zaobjem različnih starostnih in socialnih skupin. Starejša generacija, ki je morda še na lastni koži občutila življenje v podobnih pogojih, sicer vidi zbirko v drugačnem kontekstu kakor mlajša, za katero zbirka najverjetneje predstavlja nekaj oddaljenega. Sodeč po podatkih, ki sem jih pridobila s strani Stanka Skledarja, so bile dosežene vse ciljne skupine, saj si zbirko v sklopu mladinskih delavnic ogledajo tudi osnovnošolci in srednješolci.

Glede na to, da Vukova domačija deluje pod okriljem TD Žetale, menim, da se lahko v prihodnosti razvije v še uspešnejši projekt. Društvo je namreč aktivno na mnogih področjih, ki lahko poskrbijo za aktualizacijo dediščine. Tako je na primer v času, ko sem zbirko obiskala tudi sama, v Žetalah potekala mednarodna mladinska izmenjava, ki se je sicer dotikala okolijskih, ekoloških težav, vendar pa je bil v program vključen tudi obisk domačije. V društvo je vključenih veliko mladih, ki veliko prispevajo k udejstvovanju društva na tolikih ravneh. Mladi člani društva prav tako skrbijo za okolico domačije – na primer za urejanje na novo postavljenega vrta.

Slika 6: Utrinek z mednarodne mladinske izmenjave, Dobrina, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

3.2 Vinogradništvo in peka kruha, Pristava 40a, Cirkulane

Slika 7: ŠRC "Šumica", Pristava, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

3.2.1 Zgodovina, prizadevanja in pričetek del¹⁶

Zbirka Vinogradništvo in peka kruha deluje v sklopu Športno-rekreacijskega centra »Šumica« (ŠRC »Šumica«). Lastnik tako centra kot zbirke je Milan Voglar, ki je bil tudi moj terenski sogovornik. Začetna prizadevanja za vzpostavitev ŠRC segajo v leto 2000, ko je Voglar kupil nekaj gozdnih površin (*šume*) v Pristavi. Načrti za nadaljnji razvoj so se pričeli razvijati kar kmalu za tem, ko je pričel sodelovati s krajinskimi arhitekti, ki so njegov široko zastavljeni projekt narisali v prostoru. V prvotni fazi je projekt predvideval postavitev mladinskega hotela na podeželju, muzej na prostem (*skansen*), prešo in nekatere spremljajoče športne površine. Celoten projekt se do danes še ni realiziral;¹⁷ postavljena je bila *preša*, urejene pa so tudi površine za odbojko, nogomet in balinanje. Obravnavana zbirka je na ogled v »preseljeni preši«, objektu, ki ga je lastnik kupil v Okiču in ga z nekaj prijatelji sam preselil na sedanjo lokacijo, ter je leta 2007 s postavitvijo tematske razstave odprl vrata širši javnosti.

¹⁶ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebnem pogovoru z Milanom Voglarjem.

¹⁷ Velik del krivde za to po navedbah Milana Voglarja nosijo birokratski zapleti.

3.2.2 Ustanovitev zbirke in razlogi¹⁸

Projekt, v sklopu katerega deluje obravnavana zbirka, je v svojih prvotnih okvirih zastavljen precej interaktivno; na primer mladinski hotel na podeželju, kjer bi potekale tudi kuharske delavnice značilne prehrane. Razvoj po tovrstnih smernicah bi specifičnemu pa tudi širšemu območju omogočil razvoj turistične dejavnosti, kar posledično pomeni tudi razvoj infrastrukture (na primer cestnega omrežja) za namen turizma. Razvoj področja v tolikšni meri bi zagotovo pritegnil več mladih, da ostanejo v Halozah in tako pomagajo, da kulturna dediščina zaživi v praksi. Glavni razlog za ustanovitev zbirke (in v širšem kontekstu za ukvarjanje s celotnim projektom) je bila lastnikova ljubezen do slovenske kulture in še posebej do haloške kulturne dediščine. Tekom delovnih let je namreč prepotoval dobršno število drugih držav, kar pa je le še spodbudilo vrnitev nazaj domov in odločitev, da želi za zanamce ohraniti vsaj nekaj tega, kar je sam še lahko doživel.

Večino finančnih sredstev, ki so bila vložena tako v postavitve objekta, ki danes služi kot razstavni prostor, kot v postavitve zbirke, je bilo vloženo s strani lastnika. Zbirka je bila otvorjena leta 2007, predmeti pa so bili popisani s strani Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož.

3.2.3 Vključevanje v družbeno življenje kraja¹⁹

Zbirka ni deležna samostojne promocije, temveč se jo največkrat omenja v sklopu ŠRC »Šumica«. Promocija temelji na spletni strani Centra in pa na principu širjenja dobrega slovesa. Nekaj informacij o zbirki je dosegljivih tudi v Cirkulanah na sedežu Poslovnega centra Halo.

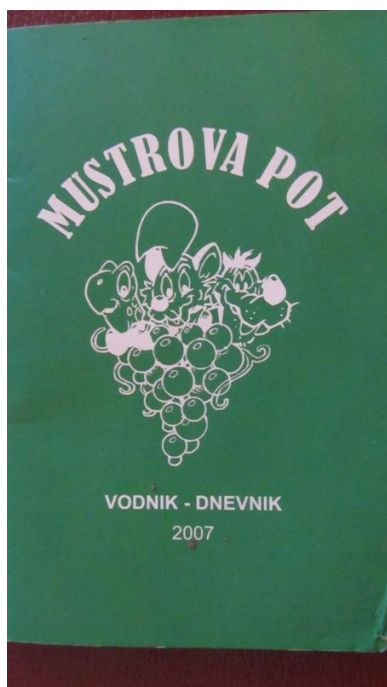
Krajani so se tekom let že precej privadili na ŠRC in zbirko. V začetku so nanjo gledali nekoliko z neodobravanjem, v smislu *kaj boš s to staro šaro*, danes pa marsikateri izmed njih posedi na klopi pred objektom, nemalokrat pa tudi kdo izmed njih najame prostor za praznovanje. Viden je pozitiven vpliv na odnos krajanov do dediščine. Prav tako vaščani podpirajo razvoj projekta do takšnega obsega, kot je bil zastavljen v začetni fazi.

¹⁸ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebni pogovoru z Milanom Voglerjem.

¹⁹ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebni pogovoru z Milanom Voglarjem.

Med gledalci zbirke se znajdejo tako domačini kot tudi turisti. Zbirko si vsako leto ogledajo učenci Osnovne šole Cirkulane, ki si jo sicer ogledajo v sklopu *Mustrove poti*, katere začetna postaja je v neposredni bližini *preše*.²⁰ Postavitev razstavnih predmetov je odvisna od napovedanih obiskovalcev, kar pomeni, da ni stalna, temveč postavljena priložnostno, saj se prostor, kjer je urejena postavitev, uporablja tudi v druge namene (tako je v notranjosti večja miza s stoli). Izmed osnovnih šol je zbirko obiskala tudi Osnovna šola Zavrč, ki je tu izvedla tudi delavnice na temo peke kruha in stiskanja jabolk. Skupno število obiskovalcev od odprtja zbirke pa do danes je ocenjeno na pet tisoč – to število obsega obiskovalce celotnega kompleksa in ne le obravnavane zbirke. Številko poveča neposredna bližina *Mustrove poti*, ki pritegne različne skupine (na primer osnovnošolci), družine in posameznike.

Potrebno je omeniti, kako se je *Mustrova pot* znašla na zemljevidu haloških pohodnih poti. Korenine slovitega ustvarjalca slovenskih mladinskih stripov, Mikija Mustra, po očetovi strani segajo prav v Cirkulane, natančneje celo v sorodstveno mrežo Milana Voglarja. Izkoristil je priložnost in povezal obe zgodbi – kulturno dediščino z zgodbo o Mikiju Mustru. Pot je označena s posebnimi označbami in opremljena z nabiralniki in štampiljkami, ki jih pohodniki zbirajo v posebej v ta namen izdan dnevnik *Mustrove poti*.

Slika 9: Vodnik – dnevnik *Mustrove poti*, Pristava, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavrtnik.

Slika 8: Vodnik – dnevnik *Mustrove poti* – notranjost, Pristava, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavrtnik.

²⁰ Trasiranje in ureditev *Mustrove poti* sta v domeni Milana Voglarja.

Ideja celotnega kompleksa ŠRC »Šumica« se postopoma vrašča v zavest lokalnih in prebivalcev okoliških vasi. Predvsem mladi se z zbirko seznanijo v sklopu Mustrove poti.

3.2.4 Vzdrževanje zbirke in načrti za prihodnost²¹

Vzdrževanje razstavnih prostorov in predmetov je v rokah Milana Voglarja. Manjša dela, ki so potrebna, opravi sam na lastne stroške, večjih obnovitvenih del pa od odprtja zbirke še ni bilo potrebnih.

3.2.5 Analiza

Zbirka je predstavljena na dveh lokacijah. Prva je v osrednjem prostoru preše, drugi del zbirke pa je predstavljen pod nadstreškom ob zunanji steni iste stavbe. Ker je zbirka postavljena le priložnostno in glede na kategorijo obiskovalcev, nima stalne postavitve in tudi ni opremljena s spremljevalnimi, razlagalnimi teksti.

Predmeti v notranjem prostoru so tematsko povezani s peko kruha; to so na primer krušna peč, slamnjače, sita za moko in posode za gnetenje testa (ki so se priložnostno uporabljale tudi za druge vrste opravil). V prostoru najdemo tudi nekatere druge predmete; to so na primer bogov kot, sod in nekateri drugi. Krušna peč ima osrednjo lego v prostoru. Ostali predmeti so razstavljeni na strešnih tramovih. Kot muzejske predmete prištevam tudi risbe Mikija Mustra, ki visijo na stenah notranjega prostora. Zunanji del razstavnega prostora po večini vsebuje predmete povezane z delom na polju in kasnejšim delom s pridelki; na primer samokolnica, orodja za pripravo slame in drugi.

²¹ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebnem pogovoru z Milanom Voglarjem.

Slika 11: Krušna peč v notranjosti preše, Pristava, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 10: Razstavni prostor v notranjosti preše, Pristava, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 12: Mustrove risbe v notranjosti preše, Pristava, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 13: Razstavni prostor ob zunanji steni preše, Pristava, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 14: Razstavni prostor ob zunanji steni preše, Pristava, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Ciljna skupina obiskovalcev ni specifična, temveč želi s svojo tematiko pritegniti vse generacije. Sodelovanje mladih v sklopu delavnic, ki so se odvijale v povezavi z zbirko, kot je bila na primer peka kruha OŠ Zavrč, bi se lahko v prihodnosti še intenzivneje razvilo, zlasti še, če se v celoti realizira projekt, ki zajema tudi postavitev mladinskega doma na podeželju. K vključevanju srednje in starejše generacije zagotovo pripomore tudi športno-rekreacijski prostor, ki obdaja prešo in je primeren tudi za izvedo piknikov ali večjih praznovanj.

3.3 Pustne maske, Vareja 12, Videm

3.3.1 Zgodovina, prizadevanja in pričetek del²²

Zbirka Pustne maske deluje v sklopu Društva korantov Demoni.²³ Pobude za nastanek društva segajo v leto 2001, ko so sedanji člani delovali kot sekcija Kulturnega društva Klopotec. V letu 2003 so ustanovili samostojno Društvo korantov Demoni, ki danes šteje kar šestinšestdeset članov; triinštirideset korantov in triindvajset ostalih članov. Prve spodbude k postavitvi zbirke so se pojavile leta 2006, in sicer s strani takratnega (prvega) predsednika Janka Bedrača.

²² Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebnem pogovoru z Mirkom Slatičem.

²³ Stavba v sklopu katere je postavljena zbirka – Poslančeceva domačija, je sedež dveh društev: že omenjenega Društva korantov Demoni in Športnega društva As.

3.3.2 Ustanovitev zbirke in razlogi²⁴

Po začetnih prizadevanjih Janka Bedrača je zbirka hitro doživela razvoj. Pri postavitvi zbirke jim je pomagal Poslovni center Halo, večinsko delo pa so opravili člani sami. Naslednjega leta, 2007, je svoja vrata odprla za obiskovalce.

Razlogi za ustanovitev zbirke izhajajo iz samega delovanja društva. Namen društva je namreč ohranjanje kulturne dediščine, materialne kot duhovne, kot (je) obstaja(la) v času pusta, *fašenka*. Z razstavo (kot tudi s svojim delovanjem) želi društvo preprečiti izginjanje tovrstne dediščine s haloškega območja. Takšno delovanje je pomembno, ker se nekatere maske pojavljajo le na tem določenem območju.

Pomemben mejnik, tako pri nastanku društva kot tudi kasneje ustanovljene zbirke, je bilo dejanje občine, ki je društvu odstopila prostore Poslančeve domačije. S strani občine so dobili tudi nekaj finančne podpore, večinski finančni doprinos v okviru postavitve zbirke pa jim je bil dodeljen v sklopu programa INTERREG, sosedskega sodelovanja med državami.

3.3.3 Vključevanje v družbeno življenje kraja

Zbirka Pustne maske je samostojne promocije deležna v sklopu Poslovnega centra Halo. Druge vrste promocije ni, z izjemo lastnih poznanstev članov. Veliko obiskovalcev si zbirko ogleda v sklopu dogajanja na Poslančevevi domačiji; obstaja namreč možnost najetja prostora za prirejanje zabav, praznovanj. Prav tako si zbirko že dve leti zapored ogledajo učenci Osnovne šole Videm. Evidence, koliko obiskovalcev je zbirko do sedaj že obiskalo, ni, saj, kot je bilo že omenjeno, največ obiskovalcev prinesejo druge aktivnosti v stavbi društev in je težko oceniti, koliko si jih ogleda maske.

K povečanju obiska bi v prihodnosti lahko doprinesla tudi izboljšava prometne infrastrukture, ki je makadamsko cesto nadomestila z asfaltno.

²⁴ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebem pogovoru z Mirkom Slatičem.

Med prebivalci domače in sosednjih vasi zbirka še ni zaživela kot del dediščine. Nekateri niti ne vedo, da zbirka obstaja. Za večjo vpetost zbirke v širšem okolju skrbi povezovanje različnih društev korantov; v sodelovanju sedmih društev tega področja se organizira tek korantov. Glavni pobudniki za tovrstno sodelovanje so bili ravno Demoni. Sicer pa društveno življenje nasploh najbolj zaživi v času pusta, ko se poleg teka organizira tudi korantov skok in se odpravijo na različna gostovanja po Sloveniji in v tujini.

3.3.4 Vzdrževanje zbirke in načrti za prihodnost²⁵

Stroški (dokončne) obnove objekta, v katerem je predstavljena zbirka, in tudi njegovo vzdrževanje je v rokah društev. Sredstva za dosedanja obnovitvena dela so pridobili od sponzorjev, nemalo pa tudi iz lastnih žepov. Prav tako je v društvenih rokah vzdrževanje razstavnih predmetov.

V prihodnosti želijo zbirko postaviti v bolj 'naravno' okolje, kar vključuje povečanje razstavnega prostora, do tolikšne mere, da bi bilo mogoče vse maske razstaviti z vso opremo in spremljajočimi opisi, ki bi vključevali razvoj in namen vsake izmed njih. Prav tako želijo izpeljati še več projektov v sodelovanju z drugimi društvi, ki imajo podobne interese; podobno, kot je organiziran tek korantov, želijo organizirati tudi korantov skok.

3.3.5 Analiza

Zbirka je aktivno vključena v delovanje društva. Prav tako ji je v njegovem sklopu namenjen tudi razstavni prostor, to je eden izmed prostorov v društvenem objektu. Ker ima zbirka za člane tudi uporabno vrednost, v času mojega obiska bera razstavljenih mask ni bila popolna. Razstavljeni so bili *rusa*, *korant* z opremo (to so zvonci in ježevka), hudičeva glava in bič za pokanje. Preostali razstavni eksponati so bili na domovih lastnikov. Ob pomoči predsednika društva Mirka Slatiča sem manjkajoče eksponate fotografirala kar na dislociranih lokacijah. V zbirki so predstavljeni še *rogati korant*, korantov spremljevalec *hudič* in maska *baba nosi deda*.

²⁵ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebni pogovoru z Mirkom Slatičem.

Slika 16: Rusa, Vareja, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 15: Korant- pernati, Vareja, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 17: Korantov spremljevalec-hudič, Dravci, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavrtnik.

Slika 18: Baba nosi deda, Soviče, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavrtnik.

Ciljna skupina obiskovalcev ni specifična. S svojo vsebino želi zbirka zaobjeti kar najširši krog publike. S svojim delovanjem ji društvo to tudi omogoča – med različnimi prireditvami si zbirko ogledajo obiskovalci različnih starosti, za osveščenost mlajšega dela populacije pa poskrbijo tudi obiski osnovnošolcev iz Vidma.

Glede na aktivno udeleževanje društva pri raznovrstnem dogajanju na področju mask in šemljenja menim, da ima v prihodnje zbirka dobre možnosti, da doseže zeleno širino. Življenje razstavnih predmetov, kot ga imajo v sklopu društvenega dogajanja, je za razvoj zbirke dobro, saj predmeti niso statični, ampak še vedno v praktični uporabi. Glede na to, da se skupine obiskovalcev po navadi v naprej najavijo, zbirko ob takšnih priložnostih izpopolnijo z vsemi sestavnimi predmeti. Prav tako se lahko zbirka glede na aktualno tematiko – pustno dogajanje je v okolici Ptuja še posebej živo, tudi vključi v turistično ponudbo kraja, morebiti tudi širše okolice.

3.4 Etnološka zbirka Dravci; Od zrna do kruha, Dravci 4, Videm

Slika 19: Poslopje Etnološke zbirke Dravci, Dravci, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

3.4.1 Zgodovina, prizadevanja in pričetek del²⁶

Etnološka zbirka Dravci deluje pod okriljem Društva za ohranjanje dediščine Haloze (DOD Haloze) in v sklopu Turistične kmetije Korpič. Društvo je bilo ustanovljeno leta 2003, že naslednje leto pa se je prijavilo na razpis za evropska sredstva. V letu 2005 so se pričela obnovitvena dela objekta, ki je danes namenjen za muzejsko dejavnost.

3.4.2 Ustanovitev zbirke in razlogi²⁷

Po začetih pobudah nekaterih domačinov in nadaljnjih aktivnostih DOD Haloze za pridobitev evropskih sredstev, je kmalu po obnovi objekta (v letu 2006) sledila otvoritev zbirke *Od zrna do kruha*. Začetni razlogi za postavitev zbirke so bile želje po ohranitvi predmetov, ki po večini že izginjajo z območja Haloz. V kolikor so ti predmeti še ohranjeni, so jih želeli zbrati na enem mestu in ustrezno predstaviti. Za obravnavano

²⁶ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebnem pogovoru z Zvonkom Korpičem.

²⁷ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebnem pogovoru z Zvonkom Korpičem.

tematiko so se odločili na podlagi dejstev, da v tem delu Haloz ni zelo vinogradniški del, ob tem pa je med društvi vladal 'tihi dogovor', da vsako izmed njih s svojo zbirko predstavlja drugačno tematiko.

Zbirka je bila postavljena v sodelovanju s Pokrajinskim muzejem Ptuj Ormož, v sklopu katerega so tudi izvedli popis razstavnih predmetov. V preteklem letu je bila zbirka tudi nadgrajena, saj so vanjo vključili še nekatera orodja, ki so povezana s pridelavo in obdelavo žita. Dodani del je zbirko tematsko razširil na celotni proces pridelovanja žita, tako se je v letu 2010 zbirki 'Od zrna do kruha' pridružila tudi 'Od orala do mlati'. Ob razširitvi objekta in zbirke je bilo društvo deležno tudi nekaj pomoči občine.

3.4.3 Vključevanje v družbeno življenje kraja²⁸

Etnološka zbirka Dravci je deležna samostojne promocije. Izdelane so bile tudi zloženke, ki so jih razdelili na različne lokacije; na primer na TIC Ptuj in na sedež Poslovnega centra Halo v Cirkulanah. Zbirka se prav tako preko spleta oglašuje v sklopu Turistične kmetije Korpič.

S strani krajanov so deležni različnih mnenj – nekateri zbirko zelo podpirajo, drugi manj, pri čemer imajo veliko vlogo osebni odnosi krajanov s skrbnikom. Predvsem člani DOD Haloze pa se čutijo z njo precej povezane. Pri vključevanju v širše družbeno življenje kraja zbirki pomaga aktivno udejstvovanje društev DOD Haloze in Kulturno turistično društvo Klopotec (KTD Klopotec), ki nekatere projekte pripravljata v sodelovanju; tako na primer združita prikaz kmečkih opravil (kot so na primer mlačev ali čiščenje zrnja) in postavitve klopoteca. Lansko leto so v sklopu zbirke poskušali prikazati način kritja strehe s slamo. Takšno dogajanje pritegne precej obiskovalcev. Nekaj obiskovalcev si zbirko ogleda tudi v sklopu bivanja na Turistični kmetiji Korpič. Vpetost zbirke v družbeno življenje kraja in okolice nakazujejo tudi ogledi zbirke s strani okoliških osnovnih šol; Leskovec, Breg. Obiskal jo je celo razred ljubljanskih srednješolcev. S strani mladih, ki živijo v okolici, ni zaznati večjega zanimanja za dediščino, zbirko in tudi ne sodelujejo pri

²⁸ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebnem pogovoru z Zvonkom Korpičem.

dogodkih, ki se v okviru društva odvijajo. Letno zbirko obišče približno dvesto petdeset obiskovalcev.

3.4.4 Vzdrževanje zbirke in načrti za prihodnost²⁹

Za vzdrževalna dela skrbijo tako DOD Haloze kot tudi sogovornik in njegova družina. V primeru večjih vlaganj in popravil te opravi društvo, v kolikor pa gre za manjša vzdrževalna dela, kot so čiščenje prostorov in razstavnih predmetov, jih opravi kar družina Korpič.

V prihodnosti želi društvo zbirko še naprej aktivno vključevati v dogajanje, morebiti tudi v obliki sejemskega dogajanja, kjer bi predete predstavljali in spodbudili njihovo izdelovanje in uporabo. Širitve tematike zbirke tudi na druga področja ne načrtujejo, priložnostno pa bodo vključili še kakšen tematsko povezan eksponat.

3.4.5 Analiza

Zbirka je razporejena v dveh razstavnih prostorih; prvi zajema notranjost objekta, drugi, novejši, pa zunanji nadstrešek. Notranji del zbirke predstavlja naprave, orodja in posodje, ki so neposredno povezani z obdelovanjem žita do oblike, ko ga je možno uporabiti bodisi kot živilo bodisi ga pripraviti kot jed. Tukaj so razstavljeni žrnje, dva mlina, slamnjače, sita, različno posodje namenjeno za kuho, shranjevanje ali pripravo živil ter nekateri drugi predmeti. Razporeditev je bila postavljena ob strokovni pomoči in je urejena po pravilih estetike. Zunanji razstavni prostor pa prikazuje nekatere večje predmete; stroje in orodja, ki so povezani s pripravo in obdelavo polja, kot tudi tiste, ki so povezani s kasnejšimi opravili kot so čiščenje zrnja ali priprava slame za kritje strehe.

Ciljna skupina obiskovalcev ni specifična. Zbirko si ogledajo obiskovalci različnih starostnih kategorij, za popularizacijo dediščine med mladimi pa skrbi tudi delovanje DOD Haloze in KTD Klopotec. Medsebojno povezani društvi s prireditvami spodbujata družbeno dogajanje v okraju, ki hkrati tudi poudarja pomen kulturne dediščine in

²⁹ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebnem pogovoru z Zvonkom Korpičem.

pomembnost ohranjanja tradicionalnih načinov opravi, ki v tem kontekstu ne predstavljajo le demonstracije nekdanjega načina življenja, saj spodbujajo tudi aktivno vključevanje premetov v dejavnosti.

Slika 20: Notranji razstavni prostor, Dravci, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 21: Zunanji razstavni prostor, Dravci, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

3.5 Etnografski muzej v Veliki Varnici, Velika Varnica 105, Videm

Slika 22: Etnografski muzej, Velika Varnica, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavrtnik.

3.5.1 Zgodovina, prizadevanja in pričetek del³⁰

Etnografski muzej v Veliki Varnici deluje v sklopu Etnografskega društva Haloze. Društvo je bilo ustanovljeno leta 1996 na pobudo Friderika Bračiča in njegove žene. Bračič je tudi prvi in do sedaj edini predsednik društva.

3.5.2 Ustanovitev muzeja in razlogi³¹

Muzejska zgradba in s tem tudi zbirka sta bili svojemu namenu predani ob ustanovitvi Etnografskega društva, leta 1996. Muzej je lesena zgradba s kasneje priključenim lesenim nadstreškom. Ob ustanovitvi je bilo v njem zbranih okrog dvesto predmetov. Glavni razlog za ustanovitev obojega je bila želja po ohranitvi predmetov, ki prikazujejo preteklost kraja in ki počasi izginjajo, saj večinoma niso več v praktični uporabi. Ob tem je Velika Varnica

³⁰ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebnem pogovoru s Friderikom Bračičem.

³¹ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebnem pogovoru s Friderikom Bračičem.

tudi rojstna vas pobudnika Friderika Bračiča, ki ji je želel dodati komponento preteklosti, prikazati zgodovino. Prebivalce želi osvestiti o tem, da je preteklost pomemben del našega življenja. Velik pomen za začetno delovanje muzeja je imel tudi finančni prispevek Občine Videm, ki je znašal približno dva tisoč evrov. Vlogo pri postavitvi muzejske zbirke je poleg članov društva imel tudi Pokrajinski muzej Ptuj Ormož.

V nadaljnjih letih se je obseg predmetov v muzeju znatno povečal, saj muzej danes obsega približno dvesto petdeset razstavnih predmetov in v ta namen so leta 2006 muzejsko poslopje tudi povečali s prizidkom.

3.5.3 Vključevanje v družbeno življenje kraja³²

Etnografski muzej v Veliki Varnici je deležen samostojne promocije. Etnografsko društvo Haloze je izdalo zloženko, ki opisuje delovanje društva, vsebino muzeja, ob tem pa vsebuje tudi nekatere druge informacije o Veliki Varnici; v njej najdemo podatke o arhitekturni in jezikovni dediščini kraja. Zloženske so na voljo tudi v TIC Ptuj. Nekaj gradiva je mogoče najti tudi na spletnih straneh Občine Videm, društvo in muzej pa sta omenjena tudi v zborniku Občine Videm, ki je izšel v tekočem letu.

Odnos krajanov in še posebej sosedov do muzeja je izrazito pozitiven. Že v samem začetku so nekateri na pobude predsednika zbrali predmete, čeprav je bilo zaznati tudi neodobranja v smislu nerazumevanja, zakaj želi kdo »staro šaro« sploh ohraniti. Tekom delovanja je odnos večine dobil pozitivno naravnost. Vpliv muzeja se pozna tudi pri mlajši generaciji, ki jim dediščina predstavlja pomemben korak v spoznavanje preteklosti.

Zbirko v svoj program vključuje tudi etnološko-naravoslovna učna pot, ki je nastala v sklopu programa Osnovne šole Videm, podružnice Leskovec. Mimo muzejskega poslopja teče tudi pohodniška pot, ki ima na lokaciji muzeja kontrolno točko. Zbirko si redno ogledajo tudi učenci OŠ Videm, podružnice Leskovec. Nekaj obiskovalcev je bilo tudi tujcev.

Pozitivno na družbeno življenje muzeja vpliva tudi pozitiven odnos Občine Videm do tovrstnih zbirk. Obravnavani muzej je tudi največji v občini. Razvoj dogodkov v zvezi z

³² Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebnem pogovoru s Friderikom Bračičem.

društvom in muzejem je pripomogel, da sedaj lokalni prebivalci zbirko štejejo za pomembno točko svoje preteklosti in sedanjosti. Muzej je, po besedah Friderika Bračiča postal element, ki spodbuja identifikacijo z lokalno skupnostjo.

3.5.4 Vzdrževanje muzeja in načrti za prihodnost³³

Vzdrževanje muzejskega poslopja in celotne zbirke je v rokah Etnografskega društva Haloze. Sredstva, ki to omogočajo, pridobijo iz razpisov občine, nekaj pa tudi iz članarin. Vstopnine za ogled muzeja ni, muzej pa ima po ocenah letno približno dva tisoč obiskovalcev.

Člani društva želijo s svojim nadaljnjim delovanjem ohraniti eksponate (vsaj) v takšnem stanju, kot so na ogled sedaj³⁴. V prihodnosti želijo bero razstavnih predmetov povečati, kar pomeni tudi povečanje muzejskega prostora. Za to bi bili potrebni tudi dodatni prostori, ki bi omogočali postavitve novih predmetov, prav tako pa tudi novi finančni viri. Zbirke v prihodnosti ne nameravajo omejiti na določeno tematiko, saj menijo, da so vsi predmeti vredni, da se jih ohrani.

3.5.5 Analiza

Muzej je sestavljen iz štirih razstavnih prostorov; izvirnega poslopja, kjer so predmeti predstavljeni v pritlični etaži in na podstrešju, priključenega nadstreška in zunanega razstavnega prostora. Velik del prvega, pritličnega prostora predstavlja društveni prostor, kjer so razporejene mize s klopmi, ob tem pa so tam razstavljeni tudi nekateri drugi predmeti: šivalni stroj, kolovrat, posoda za meso, steklenice za pijačo, posode za živila in še veliko drugih. Iz pritličnega prostora vodijo stopnice na podstrešje, kjer je razstavljen postelja. Priključen leseni nadstrešek je največji razstavni prostor. Tukaj so razstavljeni večji predmeti, orodja, stroji in drugi gospodarski pripomočki; preša, mlini, *lojtrni* voz, tesarsko orodje, kovaško orodje, stiskalnica za jabolka, škropilnice, pripomočki za

³³ Podatki navedeni v tem podpoglavju so povzeti po osebnem pogovoru s Friderikom Bračičem.

³⁴ Vzdrževanje predmetov je v rokah članov Etnografskega društva Haloze, ki predmeta po lastni presoji zaščitijo z ustreznimi premazi in popravili.

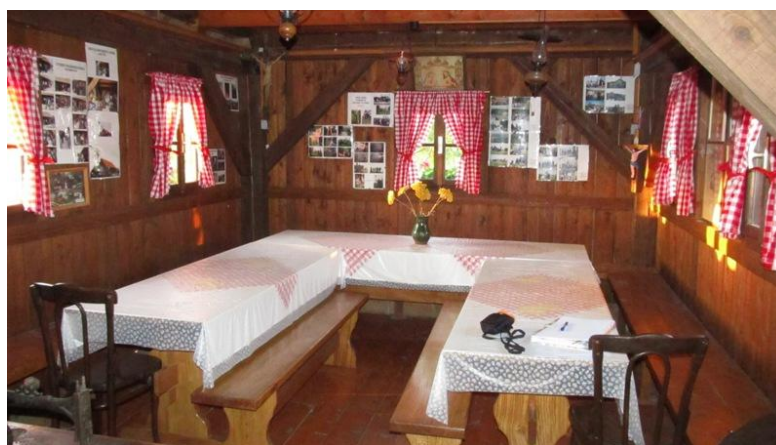
obdelavo polja in še drugi. Tukaj lahko vidimo še slamnjače, sita, lesene smuči, snežne sani, košare in ogromno drugih predmetov iz različnih tematskih okvirov. Četrty razstavnı prostor se razteza zunaj muzejskih sten. Tukaj so predstavljeni nekateri gospodarski stroji in orodja, ki ne datirajo daleč v preteklosti; na primer sadilec koruze, kosilnica, plug. Razstavnı prostor ni zaščiten s streho ali zaščito druge vrste, za vzdrževanje skrbijo z rednim premazovanjem.

Leta 2001 je bila zbirka popisana s strani Bojane Rogina in Gorazda Kozela, ki sta takrat inventarizirala sto dvanajst razstavnih predmetov. Danes ti predmeti predstavljajo približno šestdeset procentov celotne zbirke.

Na večjo obiskanost zbirke vpliva bližina pohodniške poti, saj se pohodniki velikokrat ustavijo in si ogledajo zbirko. Ugodno na družbeno življenje muzeja vpliva tudi bližina asfaltiranega nogometnega igrišča, ki ga je uredilo etnografsko društvo in na katerem se odvijajo vsakoletni nogometni turnirji. Pozitivno na delovanje društva vpliva tudi zavest članov o pomembnosti kulturne dediščine.

Slika 24: Razstavnı prostor v pritličju, Velika Varnica, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 23: Društveni prostori v pritličju, Velika Varnica, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 25: Razstavni prostor na podstrešju, Velika Varnica, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 26: Razstavni prostor v priključenem lesenem nadstrešku, Velika Varnica, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Slika 27: Razstavni prostor izven muzejske stavbe, Velika Varnica, avgust 2011. Avtorica: Veronika Zavratnik.

Menim, da bo nadaljnji razvoj muzeja potekal uspešno, zlasti še, ker namerava Občina Videm zbirke in muzeje, ki delujejo v njenem okviru, povezati s postavitvijo turističnega

informatijskega centra, ki bo hkrati izdelal tudi turistični program kraja in informiral ljudi o nadaljnjih usmeritvah, ki bodo potrebne za prilagoditev tržni niši.³⁵

4. PRIMERJAVA OBRAVNAVANIH MUZEJEV IN ZBIRK

Obravnavane zbirke in muzeji se razlikujejo glede na mnoge komponente; obseg, tematiko, vrsto krovnih organizacij (društva, posamezniki). Glede na tako različne pogoje in dejavnike je težko opraviti objektivno primerjavo, saj so razmere za vsako zbirko oziroma muzej zelo specifične in je potrebno upoštevati mnoge dejavnike.

V primerjalni analizi se ne omejujem na ocenjevanje upoštevanja muzeoloških smernic in trendov, saj je potrebno v obzir vzeti dejstvo, da je večina zbirk nastala v sklopu lokalnih, ljubiteljskih prizadevanj za ohranitev dediščine na določenem območju in menim, da tovrstna primerjava ne bi bila smiselna. Večji poudarek tako namenjam razlikam, ki se pojavljajo glede na družbeno življenje muzejev in zbirk.

Pri opredelitvi vključenosti obravnavanih zbirk v družbeno življenje okolja, v katerem so predstavljene, je na prvem mestu potrebno upoštevati leto ustanovitve, saj širši časovni obseg omogoča pridobivanje izkušenj in poveča število možnosti vključevanja. Glede na to merilo izstopa etnografski muzej v Veliki Varnici, ki je bil ustanovljen (dobrih) deset let pred katero koli drugo zbirko; ustanovljen je bil v letu 1996, medtem ko je bila Etnološka zbirka Dravci otvorjena leta 2006, preostale tri (Pustna maske, Vukova domačija in Vinogradništvo in peka kruha) pa šele v naslednjem letu. Čas delovanja je omenjenemu muzeju omogočil pridobitev velikega števila muzejskih predmetov³⁶ – muzejski fond danes obsega okrog dvesto petdeset predmetov, natančno število pa je zaradi nenehnega povečevanja težko določiti. Pri tovrstni primerjavi je potrebno upoštevati, da so ocene o številu predmetov podane s strani lastnikov oziroma skrbnikov in ne na podlagi popisov. Popisi s strani Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož ali s strani posameznikov – Bojana Rogina in Gorazd Kozel, so bili sicer opravljeni, vendar vse izmed zbirk v svoj fond nenehno vključujejo nove predmete. Najmanjše število razstavnih predmetov vsebuje

³⁵ Podatki o vzpostavitvi turistično informacijskega centra so bili pridobljeni v osebni pogovoru s Friderikom Bračičem.

³⁶ Po besedah župana Občine Videm, Friderika Bračiča, je muzej v Veliki Varnici največji muzej v tej občini.

zbirka pustnih mask v Vareji, kar je, glede na to, da se društvo ob prikazu materialne kulturne dediščine – mask, v večinskem deležu ukvarja z ohranitvijo nesnovne kulturne dediščine – ohranjanjem šeg značilnih za pustni čas, logičen zaključek.

Glede na daljšo življenjsko dobo muzeja v Veliki Varnici, se je skladno razvila tudi lokalna navezanost na preteklost, ki jo zbirka predstavlja. Po besedah sogovornika, Friderika Bračiča, je muzej pomembna institucija pri identifikaciji lokalnih prebivalcev, ki jim zbirka predstavlja pomemben korak do spoznavanja preteklosti in jih uči spoštljivosti do ravnanja z njo. Pri drugih zbirkah tolikšne identifikacijske vrednosti še ni zaznati.

Primerjalno analizo lahko zavedemo tudi na področje števila prireditev, ki vključujejo zbirke in muzeje. S tega zornega kota je najintenzivneje vključena Etnološka zbirka Dravci, ki je v okviru DOD Haloze vsakoletno vključena v različne prikaze kmečkih opravil, kjer so predmeti tudi v praktični uporabi. Nasprotno pa je zbirka v Pristavi, Vinogradništvo in peka kruha, na tem področju najmanj vključena, kar je najverjetneje posledica privatnega lastništva. Zbirke, ki delujejo pod okriljem društev, so vključene v dejavnosti, ki potekajo pod njihovim okriljem. Vukova domačija je bila tako na primer vključena v dogajanje v okviru mednarodne izmenjave. Ob tem je pomembno poudariti, da je Turistično društvo Žetale, v sklopu katerega Vukova domačija deluje, edino, ki se načrtno ukvarja s pridobitvijo mladih društvenih članov. Pravzaprav je starostna sestava društva, v nasprotju z drugimi obravnavanimi, precej mladostna. Menim, da ima tovrstna usmerjenost velik pomen za nadaljnji razvoj in vključevanje društva in zbirke v lokalno družbeno življenje in zagotavlja uspešno delovanje društva tudi v prihodnosti. Pomena načrtnega pridobivanja članov mlajše generacije se zavedajo tudi v Etnografskem društvu Haloze, vendar se v tovrstno problematiko do sedaj še niso aktivno usmerili.

Podatki o številu obiskovalcev vseh zbirk so nenatančni. Glede na to, da so zbirke predstavljene v vaškem okolju in pod okriljem posameznikov oziroma lokalnih društev, so števila obiskovalcev različna. Z največjim letnim številom obiskovalcev se lahko pohvali muzej v Veliki Varnici, ki ga letno obiše kar okrog dva tisoč obiskovalcev, obiski drugih se gibljejo okrog dvesto in petsto. Potrebno je omeniti, da so navedene številke le približki, saj natančna evidenca ni izvajana v sklopu nobene zbirke ali muzeja, v veliki meri pa je odvisna od števila prireditev, ki so povezane s predstavljenimi tematiko, kot tudi od uveljavljenosti zbirke v kraju. Velik obisk varniškega muzeja pripisujem bližini pohodne poti in daljši časovni ustaljenosti muzeja v primerjavi z drugimi obravnavanimi. Za

ustrezno interpretacijo muzejskih predmetov skrbijo lastniki oziroma skrbniki zbirk, ki obiskovalce kar sami vodijo skozi razstavne prostore. V veliki meri temu dejstvu pripisujem pozitivnost, saj so slednji dobro seznanjeni z namembnostjo in uporabnostjo predmetov.

Velikega pomena za nadaljnji razvoj vseh proučevanih ustanov so za prihodnost zastavljeni cilji. Vsaka izmed njih stremi k večjemu vključevanju v aktualno lokalno dogajanje in povečanju muzejskega fonda. Vse, z izjemo Velike Varnice, se želijo omejiti na izbrano tematiko, najsi bo to vinogradništvo, pridelava žita, obdelava polj ali pustna tematika. Varniški muzej se ne želi omejevat na določeno tematsko polje, saj želi ohraniti kar največje število predmetov iz preteklosti.

Omeniti je potrebno, da nobeden izmed muzejev ni opremljen z vitrinami, panoji ali spremljevalnimi opisi, ki bi natančneje poročali o namembnosti predmetov, njihovi starosti ali njihovi uporabi v post- industrijski družbi. Kljub vključenosti stroke pri postavitvi je vidno, da se v sedanje delovanje zbirk le- ta ne vključuje, oziroma se le v obliki popisa na novo pridobljenih predmetov- primer Etnološke zbirke Dravci.

Skupna točka vseh obravnavanih zbirk in muzejev je Poslovni center Halo s sedežem v Cirkulanah, ki skrbi za promocijo in trženje. Podatkov o strokovni usposobljenosti zaposlenih v podjetju mi ni uspelo pridobiti.

5. KAJ PA PRIHODNOST HALOŠKIH MUZEJEV?

Predvidevam, da vsako izmed obravnavanih muzejskih zbirk, čaka svetla in aktivna prihodnost. Posamezniki in društva stremijo k večji vključenosti zbirk v družbeno življenje določenih okrajev in povečanju vloge dediščine pri dojetanju lokalne identitete. Večina izmed njih vidi razvoj turistične dejavnosti kot velik potencial za doseg zastavljenih ciljev. Kako torej v resnici 'oživiti' haloške muzejske zbirke?

V sklopu muzeologije, se je ob koncu šestdesetih in v začetku sedemdesetih let razvijal koncept že poprej omenjenega *ekomuzeja*. Ideja tovrstnega koncepta je zasnovana z namenom, da muzej predstavlja instrument, ki ga lokalno prebivalstvo zasnuje, oblikuje in

upravlja v sodelovanju z oblastmi. Vloga oblasti v tem smislu je zagotavljanje virov- tako finančnih kot strokovnih, vloga posamezne skupnosti, pa je odvisna od njenih lastnih želj in pričakovanj. (Walsh 1992: 163) Skozi takšno sodelovanje želijo prebivalci obiskovalcem pokazati svojo lastno preteklost v obliki muzeja kot ogledala. Ekomuzeji stremijo k prikazovanju človeka v njegovem naravnem okolju, delujejo kot »laboratorij raziskav ljudske preteklosti«, kot izraz časa, konservatorsko središče. (Hudales, v tisku: 57). Potrebno je torej ločiti med muzejem na prostem (*skansen*) in ekomuzejem- slednji namreč ne vključuje premikanja stavb v muzejsko okolje, temveč jih pušča v domačem, lokalnem. »V svojem bistvu naj bo ekomuzej razumljen kot muzej prostora« (Walsh 1992: 163), ki v sodelovanju s stroko, skupnost na katero se nanaša aktivno vključuje v raziskovanje in ustvarjanje kulturne dediščine skupnosti (Pereiro Pérez 2007: 203), pomeni nenehno vključevanje stroke in skupnosti v delovanje ekomuzeja. Ustanovitev tovrstnega muzeja ne pomeni ukvarjanja z izključno ekološko problematiko predstavljenega prostora, temveč vključuje ekologijo in okolje, naravo in ljudi specifične lokalne skupnosti, pomeni sodelovanje različnih znanosti; muzeologije, zgodovine, geologije in katerekoli druge discipline, ki pripomore k boljšemu razumevanju pojavov v prostoru (n.d. 162). Muzej s takšnim konceptom, je instrument, katerega primarni namen je, da služi družbi in njenemu socialnemu razvoju. Glede na pomembnost delovanja ekomuzeja za specifično geografsko področje, je pomembno, da so ekomuzeji v večini primerov strokovno in ekonomsko avtonomni, saj bi sicer lahko postali plen ideoloških ali političnih manipulacij.

Ena izmed pomembnejših funkcij ekomuzeja je nenehno širjenje in razraščanje dejavnosti, pri čemer širjenje pomeni povečevanje dejavnosti z različnimi »*antenami*« v obliki *minimuzejev*, s katerimi se povezujejo. V tem kontekstu eden izmed muzejev, prevzame mesto muzejskega centra, *antene* pa mesto partnerjev (in ne tekmecev). Povezovanje muzejev v tolikšni meri pomeni usmerjanje v totalno (integralno) skrb za dediščino, saj ekomuzej postane način življenja. »Človek v ekomuzeju živi z in za dediščino/.../« (Hudales, v tisku: 58), kar pomeni prepletanje preteklega in sedanjega, vzpostavljanje vezi med človekom in prostorom. »Ekomuzeji predmetov ne zbirajo, temveč lokalna skupnost z njimi živi, tako da se predmeti ohranjajo in živijo« (tako Maroević v Hudales, v tisku: 58). Celotna lokalna skupnost postaja ponosna na dediščino svoje lokalne skupnosti, kar spodbuja željo prebivalstva po raziskovanju zgodovine in spodbuja skupno razmišljanje o lokalnem razvoju.

Haloze predstavljajo zaključeno geografsko regijo, ki je (bila) zaznamovana s podobnimi življenjskimi pogoji, kar pomeni podobnosti, ki se pojavljajo na različnih ravneh življenja v različnih predelih Haloz. Glede na to, predlagam povezovanje lokalnih muzejskih zbirk na način, kot ga predlaga ideja ekomuzeja. Vsaka izmed obravnavanih zbirk predstavlja različno področje življenja Haložanov, nobena pa ne poda celostnega vpogleda na življenje skupnosti- v tem primeru regionalne, haloške. Povezovanje zbirk, bi, kakor predlaga sam koncept ekomuzeja, doprineslo k razvoju regionalne ekonomije. Prav tako bi tovrstno povezovanje pripomoglo k večjemu sodelovanju sosedskih haloških občin, ki je za razvoj regije velikega pomena. Glede na funkcije in usmeritve podobnih (že) ustanovljenih muzejev^{37[1]}, razvoj muzejske institucije v tej smeri poveča dovzetnost prebivalcev za ohranjanje lokalne dediščine, saj le- to sprejemajo, kot del življenja in ne več kot del muzejske ustanove. Tako bi bila izpolnjena dva izmed ciljev, ki si jih v prihodnosti zastavljajo skrbniki obravnavanih zbirk: večja vključenost zbirk v družbeno življenje in povečanje vloge dediščine pri opredeljevanju lokalne identitete. Prav tako bi se povečale možnosti za razvoj široko zastavljenih turističnih dejavnosti v regiji, kar bi pomenilo nove finančne prilive, povečale pa bi se tudi možnosti novih zaposlitvenih mest znotraj regije. Omogočil bi razvoj močnejšega (v tem primeru muzejskega) centra Haloz, ki bi usmerjal in povezoval delovanje *anten*. Poleg materialne kulturne dediščine, bi takšen koncept omogočal tudi na primer ohranjanje obrtnih veščin in kulturne krajine.

6. ZAKLJUČEK

Tekom obravnave različnih muzejskih zbirk na področju Haloz sem se trudila ovrednoti začetno zastavljena pričakovanja. Nekatera predvidevanja so bila tekom terenskega dela potrjena, druga so se izkazala za nepravilna.

Pobude za nastanek muzejskih zbirk so v resnici v večini povezane s posamezniki. Stanko Skledar, Milan Voglar, Friderik Bračič so trije posamezniki, ki so s svojimi

³⁷Eden izmed uspešnejših je na primer Écomusée d' Alsace, veliko jih je v Skandinaviji in Kanadi. V Sloveniji je bilo že več poskusov ustanovitve ekomuzeja, vendar je bila izvedba več ali manj neuspešna in na ekomuzej kaže le ime. Tudi EKO muzej hmeljarstva in pivovarstva Slovenije v Žalcu, ki je bil na papirju dobro zastavljen (projekt je pripravila skupina strokovnjakov z oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo FF, je bil ob potem uresničen kot navadna muzejska zbirka.

inicativami spodbudili nastanek (in obnovo) Vukove domačije, zbirke Vinogradništvo in peka kruha in nastanek Etnografskega muzeja v Veliki Varnici. Nastanek preostalih dveh obravnavanih zbirk je povezan z delovanjem Društva za ohranjanje dediščine Haloze in Društva korantov Demoni. Glede na različne pobudnike sem sklepala tudi o različni vključenosti v družbeno dogajanje v kraju. V resnici se je izkazalo, da so zbirke, ki sedaj delujejo pod okriljem društev, bolj vpete v splošno družbeno dogajanje v krajih, kjer so postavljene. Društva jih namreč vključujejo v svoje programe in prireditve.

Potrdila se je hipoteza, da je bila večina obravnavanih zbirk ustanovljena po drugi svetovni vojni, oziroma šele v letih po osamosvojitvi Slovenije. V resnici pa je trend pospešenega nastajanja lokalnih zbirk še mlajši; večina zbirk - z izjemo muzeja v Varnici, je bila ustanovljena šele v zadnjih petih letih in je tako »plod« muzejskih trendov 21. stoletja.

Sklepala sem, da so bile zbirke v večinskem deležu postavljene brez strokovne pomoči, kar se je pokazalo za napačen sklep, saj so bile vse izmed njih strokovno popisane bodisi s strani Pokrajinskega muzeja Ptuj Ormož, bodisi s strani strokovno usposobljenih posameznikov.

Kar se tiče tematske opredeljenosti zbirk sem pričakovala, da jih večina obravnava vinogradništvo in poljedelstvo, kar le deloma drži. Temo vinogradništva specifično obravnava le zbirka v Pristavi, je pa res, da veliko tematsko povezanih predmetov vsebuje tudi muzej v Veliki Varnici. Orodja povezana s poljedelstvom vsebujejo tri izmed obravnavanih zbirk: muzej v Veliki Varnici, Etnološka zbirka Dravci in pa Vinogradništvo in peka kruha. Dve izmed obravnavanih društev se deloma ukvarjata tudi z ohranjanjem nesnovne kulturne dediščine: Pustne maske, kjer društvo ohranja šege povezane s pustnim časom, in pa Etnološka zbirka Dravci, ki s prikazom kmečkih opravil ohranja način dela, kot je bil v veljavi pred nekaj desetletji. Za nepravilno se je v večini primerov izkazalo tudi predvidevanje, da zbirke ne predstavljajo tematsko zaključenih celot in da z razstavljenimi predmeti posegajo tudi na območja izven svoje obravnave. Vse, z izjemo varniškega muzeja, razstavljajo predmete, ki so tematsko smiselno povezani z naslovno tematiko zbirke. Varniški muzej pa se s svojim imenom ne osredotoča na določeno tematiko, tako vsebnost predmetov različnih tematskih sklopov ni napačna.

Predpostavljala sem tudi, da so muzejskim zbirkam namenjena samostojna poslopja, največkrat kar v obliki lesenih cimpranih hiš, ki zaznamujejo krajinsko arhitekturo haloškega območja. Predpostavka se je potrdila na dveh primerih, in sicer na Vukovi domačiji, ki je dober primer ustrezno obnovljene cimprane hiše, in na primeru preše, v sklopu zbirke Vinogradništvo in peka kruha. Drugi muzejski objekti so bodisi leseni, vendar ne *cimprani* – na primer poslopje muzeja v Veliki Varnici, bodisi zidani.

Glede vloge zbirk pri identifikaciji z območjem na katerega se nanašajo, se je moje predvidevanje, da ta obstaja le v sklopu društvenih članov, potrdilo. Zaradi 'mladosti' zbirk se nobena izmed njih ne integrira v percepcijo lokalne identitete. Tukaj je izjema ponovno Etnografski muzej v Veliki Varnici, ki zaradi svojega dolgotrajnejšega delovanja že predstavlja pomemben del lokalne identifikacije. Je pa res, da skrbniki oziroma lastniki zbirk pripisujejo dediščini velik pomen tudi na ravni vsakdanjega življenja, saj je praktično v »vsaki pori našega življenja«, kot je pomembnost dediščine v svojem življenju opredelil Milan Voglar.

Pomen obravnavanih zbirk in muzejev se glede na kontekst spreminja. Pri opredeljevanju in ocenjevanju njihove vloge v družbenem življenju je potrebno na stran postaviti upoštevanje muzeoloških smernic, saj imajo večji vpliv na vključevanje v podobo kraja aktivnosti društev in posameznikov ter dojemanje dediščine, kot jo vidijo krajani. Slednje ugotovitve so tudi bistveno spremenile koncept diplomskega dela, kot sem ga zastavila v začetku, ko sem želela zbirke ovrednotiti s strokovnega, muzeološkega stališča. Tekom terenskega dela sem pozornost, ki je bila sprva v največji meri namenjena upoštevanju muzeoloških trendov, preusmerila na vpetost zbirk v družbeno življenje kraja, ki je eden izmed glavnih pogojev za uspešno delovanje zbirk tudi v prihodnosti. Vpliv na spremembo fokusa naloge je imelo tudi dejstvo, da sem bila s strani sogovornikov deležna velike mere pozornosti in pripravljenosti za posredovanje podatkov, ki sem jih potrebovala. Potrebno je upoštevati tudi dejstvo, da so obravnavane zbirke v veliki meri odvisne od finančnih sredstev, ki jih pridobijo na razpisih in da ta sredstva niso tako visoka, da bi zagotavljala njihovo ekonomsko avtonomijo. V obzir je potrebno vzeti, da so nastale na podlagi ljubiteljskih prizadevanj, ki z izjemo Vukove domačije in tam aktivnega Stanka Skledarja, nimajo strokovne podlage. Domačini v sklopu obravnavanih zbirk dediščino predstavijo, kot jo vidijo s svojega zornega kota in ne nazadnje, če v obzir vzamemo novejša muzeološka trenda vidimo, da je zorni kot lokalnega prebivalstva

pomemben faktor pri delovanju ekomuzejev- ob ustreznem sodelovanju s stroko. Slednji prav tako težijo tudi k ohranjanju nesnovne kulturne dediščine, kar je v sklopu obravnavanih zbirk upoštevano tudi v zbirki pustnih mask, kjer ob kostumih ohranjajo tudi pustne šege. Ustanovitev ekomuzeja predlagam kot koncept, ki bi zajel problematiko delovanja in obstoja manjših muzejskih zbirk, saj bi zagotovil stalno sodelovanje s stroko. Obstoj muzejev je »pomemben, ker nas opominjajo na to kdo smo in kje je naš prostor v svetu« (Davis 2007: 28).

VIRI IN LITERATURA

- Baš, Angelos
2011 *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana: Mladinska knjiga Založba.
- Bračič, Vladimir
1967 *Vinorodne Haloze: Socialno geografski problemi s posebnim ozirom na viničarstvo*. Maribor, Založba obzorje Maribor.
- Crooke, Elizabeth
2006 'Museums and Community.' V: *A Companion to Museum Studies*. Sharon Macdonald, ur. Oxford in Cambridge: Blackwell Publishing. Str. 170- 185.
- Davis, Peter
2011 *Ecomuseums: A sense of place*. London in New York: Leicester University Press.
- Deu, Živa
2001 *Stavbarstvo slovenskega podeželja: Značilno oblikovanje stanovanjskih hiš*. Založba kmečki glas, Ljubljana.
- Dickenson, J. P.
1994 'Nostalgia for a Gilded Past? Museums in Munas Gerias, Brazil.' V: *Museums and the Making of 'Ourselves': The Role of Objects in National Identity*. Plora E. S. Kaplan, ur. London in New York: Leicester University Press. Str. 221- 245.
- Gačnik, Aleš
2003 'Etnologija v sistemu in strukturi muzeologije.' V: *Mala šola muzeologije 2003*. Katja Esih, Tanja Roženberger Šega in Adrijana Zupanc, ur. Celje: Regijsko študijsko središče v Celju. Str. 9- 12.
- Hudales, Jože
2007 'Museums "at the heart of the community": local museums in the post-socialist period in Slovenia.' *Etnográfica* 11(2):421- 439.
- Hudales, Jože
2008 *Slovenski muzeji in etnologija: Od kabinetov čudes do muzejev 21. stoletja*. Ljubljana in Velenje: Znanstvena založna Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.

- Hudales, Jože
2010 'Muzejske razstave med znanostjo in ideologijo.' V: *Med prezentacijo in manipulacijo*. Božidar Jezernik, ur. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Str. 25- 42.
- Hudales, Jože
'Ekomuzej in druge oblike sodobnih lokalnih muzejev' V: Ekomuzej hmeljarstva in pivovarstva Slovenije: Idejna zasnova za stalno muzejsko zbirko v Žalcu. Zbirka kulturna dediščina 3. Ljubljana: oddelek za etnologijo in kulturna antropologijo Filozofska fakultete Univerze v Ljubljani. V pripravi spletna objava.
- Jerenec, Mira
2001 *Tu bodo živeli viničarji: Življenjske razmere viničarjev v Vinorodnih Halozah pred 2. svetovno vojno*. Diplomaska naloga, Ljubljana, Filozofska Fakulteta, Oddelek za zgodovino.
- Kirshenblatt- Gimblett, Barbara
1998 *Destination Culture: Tourism, Museums and Heritage*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Miklavčič Brezigar, Inga
2005 'Muzeji in lokalna skupnost na Goriškem ter vzpostavljanje novega kovaškega muzeja v Lokavcu.' V: *Dediščina v rokah stroke*. Jože Hudales in Nataša Visočnik, ur. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo. Str. 165- 174.
- Pereiro Pérez, Xarardo
2007 'Chapter 10: Ecomuseums, Cultural heritage, Development, and Cultural Tourism in the North of Portugal.' V: *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives*. Greg Richards, ur. New York, London, Oxford: The Haworth Hospitality Press. Str. 195- 214.
- Roženbergar Šega, Tanja
2003 'Laično muzejstvo- ko lokalno postane stvarno.' V: *Mala šola muzeologije 2003*. Katja Esih, Tanja Roženbergar Šega in Adrijana Zup, ur. Celje: Regijsko študijsko središče v Celju. Str. 24- 30.
- Roženbergar Šega, Tanja
2010 'Nove težnje v muzeologiji in komunikativnost muzejev v sodobni družbi.' V:

- Med prezentacijo in manipulacijo*. Bižidar Jezernik, ur. Ljubljana: Znanstvena založna Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Str. 43- 61.
- Sedej, Ivan
1976 *Kmečka hiša na Slovenskem*. Mladinska knjiga, Ljubljana.
 - Starec, Saša
2010 'Preteklost v muzeju: Med politiko in poetiko razstave.' V: *Med prezentacijo in manipulacijo*. Božidar Jezernik, ur. Ljubljana: Znanstvena založna Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Str. 113- 124.
 - Vergo, Peter
1989 'Introduction.' V: *The New Museology*. Peter Vergo, ur. London: Reaktion Books. Str. 1- 5.
 - Vprašalnice ETSEO, 1978, knjiga 7.
 - Walsh, Kevin
1992 *The Reresentation of the Past: Museums and Heritage in the Post- modern World*. Londona in New York: Routledge.

Internetni vir

- *Museum definition*
(b.n.l.) Vir: <http://icom.museum/who-we-are/the-vision/museum-definition.html>, pregledano 30.7.2011.

Drugi vir

- Dokumentacijsko gradivo Turističnega društva Žetale.

Seznam sogovornikov

Stanko Skledar, predsednik Turističnega društva Žetale.

Milan Voglar, lastnik Športno rekreacijskega centra »Šumica«.

Mirko Slatič, predsednik Društva korantov Demoni.

Zvonko Korpič, skrbnik Etnološke zbirke Dravci.

Friderik Bračič, župan občine Videm in predsednik Etnografskega društva Haloze.

Spodaj podpisana Veronika Zavratnik izjavljam, da je besedilo diplomskega dela v tiskani in elektronski obliki istovetno in dovoljujem objavo diplomskega dela na fakultetah in spletnih straneh.

5.9.2011

Veronika Zavratnik